

СТЕПЕНУВАТ ЛИ СЕ ПРИЧАСТИЯТА В СЪВРЕМЕННИЯ БЪЛГАРСКИ ЕЗИК?

*Красимира Алексова, Стефка Фетваджиева
Софийски университет „Св. Климент Охридски“*

DO PARTICIPLES IN MODERN BULGARIAN HAVE DEGREES OF COMPARISON?

*Krasimira Aleksova, Stefka Fetvadžieva
St. Kliment Ohridski University of Sofia*

The article examines the semantic and syntactic positions in which participles in the Bulgarian language can have degrees of comparison. The first part of the article presents Bulgarian participles and their grammatical characteristics. The second part demonstrates that when a participle functions as an adjective, it may have a comparative or superlative degree formed and used just as with the adjectives. When a participle is a part of a composite verbal form, i.e., when used as a verb, it may have degrees of comparison depending on its lexical meaning. Cases are discussed in which aorist participles and past passive participles combined with the verb *to be* can be considered either as verb forms or as predicatives, and diagnostic tests are proposed. Finally, although verbs may have degrees of comparison, this phenomenon is not regular and is typical of colloquial speech.

Key words: present active participle, aorist active participle, imperfect active participle, past passive participle, comparative degree, superlative degree

1. Въведение

В настоящата работа обект на изследване са причастията в съвременния български език, а предмет на анализ са сравнителните и превъзходните им форми. Целите, които си поставяме, обхващат изясняването на семантичните основания, а и ограничения за употребата на сравнителни и превъзходни форми на причастията, разглеждането на формалните особености на степенуваните причастни форми

и очертаването на синтактичните позиции, в които се срещат степенуваните причастия.

Емпиричният материал, върху който се базират наблюденията ни, е ексцерпиран от два корпуса: Българския национален корпус (<http://dcl.bas.bg/bulnc/>) и Българския национален референтен корпус (<http://webclark.org/>), както и от интернет.

2. Извеждане на работните хипотези

Разсъжденията ни за възможността причастията да бъдат степенувани, тръгват от разглеждането на техния категориален статус. Две са основните виждания, като при първото, по-широко приеманото, сегашното деятелно (СДП), аористното деятелно (АоДП), имперфектното деятелно¹ (ИмпДП) и миналото страдателно причастие (МСП) са нелични форми на глагола, хибриди между глагола и прилагателното име. Основание за това виждане е както изразяваната от тях категория род, така и т.нар. самостоятелни употреби на СДП (а то има само такива), АоДП и МСП. От значение е наблюдението на Р. Ницолова, че някои причастия в атрибутивна употреба могат да се степенуват, „щом признакът, който означават, може да се мисли с различна интензивност, напр. *по-пригоден за тази работа офис, най-пригоден за тази работа офис; по-звънтящ глас, най-звънтящия(т) глас; по-узрели ябълки, най-узрелите ябълки*“ (Ницолова 2008: 431).

Второто виждане за категориалния статус на причастията е на К. Куцаров, според когото те са самостоятелна част на речта. В нея влизат СДП, сегашното страдателно причастие², АоДП, МСП. Причастията притежават според автора граматичните значения залог и състояние на действието (върху противопоставянето *нерезултативност : резултативност*; СДП *спускащ* (нерез.) : *спускал* (рез.), *спускаем* (нерез.) : *спускан* (рез.)). Съгласувателен характер имат категориите род, число и положение (К. Куцаров 2019: 43 – 46).

Независимо как ще бъдат категоризирани причастията, за настоящото изследване от съществено значение е, че те назовават „номина-

¹ Според някои автори миналото несвършено деятелно причастие не влиза в системата на причастията в съвременния български език (К. Куцаров 2019, Чакърлова 2012, 2013). Кр. Чакърлова го дефинира като „квазипричастие“, тъй като няма самостоятелни атрибутивни употреби (Чакърлова 2012).

² Поради ограничения на обема тук само маркираме, че се придържаме към виждането, че сегашното страдателно причастие не е възстановено като системно езиково средство, макар че съществува и противоположното виждане (К. Куцаров 2019, Чакърлова 2012).

лизиран признак на предмет, свързан с глаголното действие“ (Ницолова 2008: 429). Именно в изразяването на признакови характеристики тук се търсят семантичните основания за употребата на степенувани причастни форми, тъй като, както изтъква Ст. Буров, „степенуват се качества, признаци на лица, предмети“ (Буров 1977/2019: 378).

Категорията *степен* е мотивирана при прилагателните имена и при някои наречия, тъй като даден признак може да се мисли като застъпен в различни степени. Ст. Буров подчертава, че освен при прилагателните и наречията в съвременния български език се наблюдава степенуване на съществителни имена, вкл. на предложни фрази с тях, на местоимения, на фразеологизми и на глаголи (вж. Буров 1977/2019, 1987 и прегледите на мненията в посочените публикации).

Тук се концентрираме само върху степенуването на глаголи, тъй като приемаме виждането, че причастията са нелични форми на глагола. Като изхожда от факта, че „се степенуват качества, признаци, белези“, Ст. Буров отбелязва, че някои глаголи „също притежават качествено отенък“ (Буров 1977/2019: 386), което можем да възприемем като семантично основание да се степенуват глаголни форми. Ученият подчертава, че степенуването обхваща и глаголи, „които на пръв поглед не съдържат някакво качество или белег, признак, но степенувани, веднага добиват такъв отенък“ (1977/2019: 388). В друга своя работа Ст. Буров сочи: „Теоретически всеки глагол в българския език може да бъде степенуван“ (Буров 1987: 69).

Споделяме виждането на Ст. Буров, че между степенуваната глаголна форма (*пò обичам, най обичам*) и израза с наречие (*повече обичам, най-много обичам*) съществува семантично и стилистично различие. Според Ст. Буров „не е правилно да се търси елементът (признакът), който е „изпуснат“ при степенуването на глагола, защото значението му се схваща като цялост, освободена от външен признак. Напр. *пò зная* може да бъде елипса от *повече зная*, но и от *по-добре зная*, или *най искам* може да се смята за елипса от *най-много искам*, но и от *най-силно искам*, *пò чете* – от *повече чете*, но и от *по-живо, по-добре, по-майсторски, по-съвършено чете*“ (Буров 1987: 68 – 69, вж. още Буров 1977/2019: 388).³

Изхождайки от изследванията на Ст. Буров за степенуване на глаголи и от посочената от Р. Ницолова възможност за степенуване на

³ По този въпрос са възможни и други мнения – че става въпрос за съкращаване на наречието *повече* в синтактични съчетания, в които участват глаголи, съществителни, предложни изрази. Поради ограничения на обема няма да дискутираме този въпрос.

някои причастия (Ницолова 2008: 431, 434), формулирахме две хипотези, чиято проверка се извършва чрез извлечената база данни със степенувани причастни форми.

Според първата хипотеза могат да бъдат степенувани причастия, изразяващи признакови характеристики, които могат да се мислят като застъпени в различна степен, вкл. при метафорична употреба. Като следствие от тази хипотеза се допуска, че могат да се открият степенувани самостоятелно употребени причастия. Това насочва към степенуване на СДП, на АоДП и на МСП.

Според втората хипотеза, щом признак (независимо дали е статичен като при прилагателното, или динамичен като при глагола) може да се мисли като застъпен с различна интензивност (степен), то могат да се степенуват и синтетични преизказни форми, по-точно синтетичните преизказни форми на сегашно време, имперфект и аорист, напр. *пò харесвал*, *най харесвал*. А това означава, че се допуска наличието на степенувани форми както на АоДП, така и на ИмПДП.

3. Верифициране на работните хипотези

В тази част работните хипотези се проверяват за всяко от четирите причастия – проследяват се употреби на причастията в сравнителна и превъзходна степен.

3.1. Степенуване на СДП

Употребите на СДП в сравнителна степен потвърждават валидността на първата хипотеза, тъй като онагледяват случаи на степенувано СДП като определение или като субстантивиран елемент.

София се превръща във все по-четящ град, заяви кметът на столицата Йорданка Фандъкова по време на откриването на седмото издание на „Похода на книгите“ (<https://www.tvevropa.com/2018/04/zapochva-pohodat-na-knigite/>)⁴.

Тя се печели от по-подготвените, по-искащите, по-четящите и нямам предвид обитаващите сградата с часовника в центъра на града (<https://lovechtoday.eu/>).

СДП в превъзходна степен също потвърждават първата хипотеза, тъй като в повечето открити примери те са съгласувани определения.

⁴ Във всички примери са запазени правописът и пунктуацията на източника.

*Всички бяха загубили научната си обективност, преизпълнени с емоции, травмирани от сълзите на респондентите, от разрушенията, от минните полета, от **най-просперирация** бизнес в Босна – изсичането на надгробия (БНК, Антонина Желязкова).*

*Моята е объркана – трябвяше да пише За **най-мърморещ** и недоволен родител по време на ДО, вместо за принос в ДО (<https://www.bg-mamma.com/?topic=1218729.465>).*

3.2. Степенуване на АодП

Ексерцираните употреби на АодП в сравнителна степен онагледяват най-често употребата му като съгласувано определение.

*Може да записвате разходите си и в електронна таблица или дори да използвате някой **по-остарял** подход и да събирате касови бележки, които впоследствие да записвате в тевфтера у вас (<https://infinettrust.bg/znaem-li-kak-da-upravlyavame-parite-si/>).*

*Клас 1 е полезен за начинаещи в брайловото писмо. Клас 2 е подходящ, ако сте **по-напреднал** потребител или искате да използвате съкращения (<https://support.google.com/accessibility/android/answer/9728765?hl=bg>).*

В следващото изречение сравнителната степен на АодП е в ролята на предикатив в съставното именно сказуемо. В онлайн версията на „Речник на българския език“ *пресипнал* е представено като АодП като прилагателно (<https://ibl.bas.bg/rbe/lang/bg/пресипна/>).

*Гласът на Глен стана още **по пресипнал** (БНК, Стивън Кинг).*

Степенуваните форми на АодП, когато не са употребени като определения, поставят въпроса дали става дума за перфект/плюсквамперфект, или за съставно именно сказуемо с предикатив степенувано АодП. За да се даде отговор, може да се приложи следният тест – ако е възможно глаголт *съм* да бъде заменен с *оказвам се, явявам се, изляза* и др. под., то тогава е налице употреба на АодП като предикатив. При перфектна или плюсквамперфектна форма подобна замяна е невъзможна, напр. *Той още не е/беше чел книгата – *Той още не се оказа чел книгата*. Прилагането на този тест сочи, че в следващото изречение степенуваното АодП *по-побелял* е предикатив в съставно именно сказуемо (*е малко по-побелял : се оказа малко по-побелял*).

*Хосейни, който е на 48 години, е малко **по-побелял**, откакто излезе предишния му роман „Хиляди сияйни слънца“* (<https://btvnovinite.bg/lifestyle/kultura/haled-hoseini-predstavi-noviya-si-roman.html>).

Като формален тест за разграничаването на композирана форма за перфект/плюсквамперфект от съставно именно сказуемо със степенуван предикатив АоДП може да служи и възможността за членуване на причастието. Този тест обаче има ограничения, свързани със смислови и прагматични характеристики на изказването. В базата данни, събрана за проучването, се съдържат и единични случаи на степенуване на АоДП като част от перфекта. Невъзможността да се приложи описаният по-горе тест за замяна на *съм с оказвам се, явявам се* и др. под., убеждава в това заключение. Примерът е от интернет и звучи разговорно, като част от неформалното общуване. Ст. Буров неведнъж подчертава, че степенуването на съществителни, местоимения и глаголи „придава на речта по-непосредствен, емоционален, жив, образен характер“ (Буров 1977/2019: 379).

*Иначе е хубаво да ходиш по света, но аз лично не споделям широко разпространеното модерно мнение, че колкото **по-ходил си**, толкова по-умен ставаш* (<http://old.segabg.com/replies.php?id=105343>).

АоДП се срещат в базата ни данни и в превъзходна степен, например като съгласувани определения, включително в метафорични употреби като в следващия пример.

*Неотдавна обаче стана ясно, че най-младият член на Европейския съюз може да се похвали с **най-побелялата** демографска картина не само в ЕС, но и в целия свят!* (<https://www.novinite.bg/articles/676/Radvajte-se-na-Balgariya-dokato-ya-ima>).

Могат да бъдат посочени и употреби на АоДП в превъзходна степен, които са в рамките на предикатива в съставното именно сказуемо. В следващото изречение личи приложимостта на теста за разграничаване на перфект/плюсквамперфект от съставно именно сказуемо със степенувано АоДП – *най-пропадналия* е членувана форма:

*Тя направо не можеше да го гледа. За нея беше **най-пропадналия** тип на света...* (<https://forum.rozali.com/viewtopic.php?t=4895>).

Прилагането на теста за замяна на *съм* с глаголи като *явявам се, оказвам се, стана* и др. под. към следващите две изречения дава възможност да се каже, че степенуваните в превъзходна степен АоДП са употребени като предикативи, напр. *Трансволжският регион се оказва най-обеднял*. Освен това в тези примери е възможно и членуване на степенуваното причастие, напр. *Трансволжският регион е най-обеднелият във видов състав...* Прилагането на двата теста показва, че в тези случаи степенуваните причастия са предикативи, а не форми на перфекта.

Трансволжският регион е най-обеднял във видов състав поради тежестта на климата (липа, бряст, от храсти – леска, еуонис, орлови нокти) (<https://kerchtt.ru/bg/v-chem-otlichie-landshaftov-russkoi-ravniny-pochvy-rastitelnyi-i/>).

„Има забавяне по всички проекти. 3 ЛОТ на Пловдив-Бургас е най-закъснял, има закъснение в ЛОТ 2 – Септември-Пловдив“, каза още Московски (https://www.standartnews.com/balgariya-politika/zagubi_po_or_transport_nyama-264600.html).

В следващите два примера невъзможността за замяна на *съм* с *оказвам се, явявам се, ставам* и др. под. говори, че според този тест по-скоро става въпрос за превъзходна степен на АоДП в рамките на композираната форма за перфекта.

Може би именно тази функция е най-повлияла на бързото разпространение на пръстови отпечатъци в смартфоните (<https://studygu.ru/bg/kak-nastroit-otpechatok-palca-na-android-kak-rabotaet-skaner.html>).

Резултатите могат да бъдат представени графично, както и да се отрази на тяхната чувствителност, това е, за да покаже кои променливи са най-повлияли на резултата. Използвайки този метод, също така е възможно да се покаже връзката между първоначалните променливи (<https://bg.birmiss.com/>).

Макар и редки, употребите на степенувани АоДП във форми на индикативния перфект (като смятаме, че това е възможно и за плусквамперфекта) говорят, че е необходимо да се допълни втората хипотеза с уточнението, че степенувани АоДП се срещат и във форми на перфекта и евентуално на плусквамперфекта. Тези примери показват,

че *по* и *най* могат да се употребяват не само със синтетични глаголни форми, но и с композирани форми, образувани с причастие.

3.3. Степенуване на ИмпДП

В базата от емпирични данни се съдържат случаи на степенуване на преизказни форми за 3 л. ед.ч. на сегашно време или имперфект, които се образуват с ИмпДП, т.е. отново става дума за степенуване на глаголна форма. Следващите две изречения съдържат употреби на ИмпДП в сравнителна степен в преизказни форми за сегашно време и за имперфект:

*Нужно е не да се оплюват взаимно – кой **по** можел, кой **по** знаел, а да се обединят в общ строй около тази идеология, която не е никак нова, за да пометат като вихър световния империализъм (<https://m.dir.bg/dnes/comments/boyko-borisov-gerb-izbori-2013-13665999?page=4>).*

*Но нали царицата Главоболия не била бедна — рибата получавала толкова, колкото можела да погълне и все **пò** дебелеела и тлъстеела (БНК).*

Употребата на ИмпДП в превъзходна степен в преизказни сегашни форми говори, че виждането на Ст. Буров, че няма ограничения за степенуване на глагола, наложени от вида, времето и залога, трябва да се допълни с констатацията, че могат да се степенуват не само изявителни и условни форми, а така също и преизказни форми.

*Убиецът Кристиан изля душата си в съда – **НАЙ ГО ТЕГЛЕЛО** УЧЕНЕТО! МНОГО СИ ПАДАЛ ПО ОБРАЗОВАНИЕТО останалото нямало значение (http://www.budnaera.com/categories/1-subitiya+_020.html).*

*Начинът го тревожел!!! Не го тревожи системният терор над българският народ (сигурно самото то не е българин?), а **най-се тревожел** от начина по който това се показва!!! Господи, слез и си приберу верисийките! (<http://gikotev.blog.bg/drugi/2015/11/09/vashington-genocidy-t-nad-bylgarite-da-se-uskori.1405747>).*

3.4. Степенуване на МСП

Преди да бъдат представени примери за употреба на степенувани МСП, е необходимо да бъдат направени някои уточнения, свързани с разграничаването на страдателни залогови форми от съставни именни сказуеми, съдържащи адективирано МСП. Възприемаме случаи като *усмихнат, засмян, ядосан* за прилагателни, образувани от медиални глаголи по модела за формообразуване на МСП. Те участват в съставно именно сказуемо, а не са страдателнопричастни форми. Това виждане е нееднократно изказвано в българската граматика – (вж. напр. мненията на Й. Пенчев (Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1998: 535), на Р. Ницолова (Ницолова 2008: 437 – 438 и др.) и на Кр. Чакърва (Чакърва 2013). Приемаме също така, че съществуват страдателни форми от непреходни глаголи без *се*, като тези форми винаги са безлични.

При преходните глаголи също е необходимо прилагането на критерии, които да разграничат композираните страдателни форми от употребите на адективирани МСП в съставното именно сказуемо. По тази тема са изказвани мнения, като тук няма да се прави преглед на становищата поради ограничения на обема. Важно е обаче да се посочат вижданията на Ст. Георгиев за случаите на неутрализиране на страдателната форма (Георгиев 1996: 292 – 294), а в по-скорошно време и статиите на Кр. Чакърва (Чакърва 2013) и на Т. Рабовянова (Рабовянова 2017). Една от целите и на двете авторки е да бъдат изведени критерии за разграничаването на пасивните (страдателнопричастни) форми от употребата на МСП като предикатив в съставното именно сказуемо. Като критерии и при двете изследователки са изведени възможността за степенуване и/или членуване (характерни само за предикатива) и наличието на непряко допълнение, изразяващо вършителя на действието (критерий, изказан и от Ст. Георгиев). Кр. Чакърва добавя и критерий, свързан с непосредствената съчетаемост, напр. съчетаване на МСП с прилагателни и със съществителни в ролята на сказуемно име. Авторката изключва от страдателнопричастните форми деривати на МСП, образувани със *сврѣх-*, *супер-*, *недо-*, *полу-* и др., както и съчетания от спомагателен глагол *съм* и причастия, образувани от медиални глаголи. Кр. Чакърва не приема като надежден тест за разграничаване на сложни глаголни форми от синтактични словосъчетания аналозиите между конструкции с причастие (*четен е*) и т.нар. възвратен пасив (*чете се*), като подробно се аргументира (Чакърва 2013). От своя страна Т. Рабовянова предлага като критерии: „добавяне на обстоятелствено пояснение, изразено с наречие или предложно съчетание“, възможност за замяна с възвратни

страдателни форми, ограничения за образуване на страдателен залог от непреходни и безлични глаголи с някои „уговорки“, които прави авторката (Рабовянова 2017: 24 – 25).

За целите на настоящата работа също се прилагат някои от описаните от Кр. Чакърова и Т. Рабовянова критерии. Не споделяме обаче критерия за степенуване на пасивното причастие като доказващ употребата му в рамките на съставното именно сказуемо, тъй като при налични семантични основания глаголът също може да се степенува, което отвежда и към възможността да се степенуват и негови нелични форми.

В тази работа се прилага комплекс от критерии (тестове), напр. семантико-функционален критерий за разграничаването на двата случая: ако в изречението има изразен агенс или агенсът може да бъде възстановен, то налице е композирана страдателна форма, напр. *Иван е възпитан от баба си и дядо си, а не от родителите си*, а когато няма изразен агенс и той не може да бъде възстановен/мислен, то става въпрос за съставно именно сказуемо, напр. *Иван е много възпитан – винаги поздравява, като се видим в асансьора*.

Втори критерий (но не по важност) е възможността за превръщане в актив, което на базата на съпоставката на залоговите отношения да докаже наличието на страдателна конструкция в изходното изречение. Освен това тук се издигат и формални критерии – ако е възможно без промяна на смисъла и залоговото отношение замяна с възвратнострадателна форма, то е налична композирана страдателнопричастна форма със степенувано МСП. Ако е възможно да се замени *съм* с глаголи като *явявам се, оказвам се, ставам* и др. под. със семантика, близка до *съм*, то тогава може да се говори за предикативна употреба на пасивното причастие. Като тест, доказващ употреба на степенувано МСП в ролята на предикатив, е възможността причастията да се членува.

Нека разгледаме употреби на МСП в сравнителна степен и да приложим, когато е необходимо, избраните критерии (тестове).

Като съгласувани определения в базата данни се употребяват МСП от преходни глаголи в сравнителна степен:

*Че има ли на света **по-разпалена** фантазия от моята?* (Алеко Константинов).

*При втора вълна: Франция готви **по-ограничена** карантина* (<https://www.dnes.bg/eu/2020/07/09/pri-vtora-vylna-franciia-gotvi-pogranichena-karantina.456017>).

Предикатив в съставното именно сказуемо могат да бъдат и МСП в сравнителна степен, когато изходният глагол е преходен:

*Изсушеният шафран става все **по-търсен**, тъй като се ползва за създаване на лекарство срещу COVID-19, съобщава „Монитор“ (https://novini247.com/novini/izsusheniyat-shafran-stava-vse-po-tarsen-tay-kato-se-polzva-za_2629313.html).*

МСП в сравнителна степен се срещат и употребени като сказуемно определение, както става ясно от следващите два примера:

*Най-сетне, колкото по-късно Германия сложи оръжие, толкова **по обезсилена** ще излезе от конфликта (БНК, Фриц Колбе, Люка дьо Латр).*

*Подбудите за този подход в превода са вероятно от желанието на преводачката текстът да бъде разбираем за българската жена, която прави книжката още **по очаквана** и **търсена** от читателите ѝ (БНК, Мария Антонова).*

Бяха открити и случаи на степенуване (сравнителна степен) на МСП, които поставят въпроса дали това е степенуване на причастията в рамките на композираната страдателна глаголна форма, или причастията е употребено като предикатив.

*14.01.2020 г. – Искам да ви издам една „тайна“ – сайтовете за „фейк“ вече **са по-четени** от всичко друго, народът им вярва повече от на официозите (www.komentari.com › 2020/01 › blog-post_14).*

Прилагането в горния пример на теста със замяна на съм с *оказвам се, явявам се, ставам/стана* и др. под. (...сайтовете за „фейк“ вече са / се оказаха **по-четени** от всичко друго), показва, че би трябвало да се приеме виждането, че *по-четени* е предикатив. Прилагането на друг тест – замяна с възвратнострадателна форма⁵ (... сайтовете за „фейк“ вече са **по-четени** от всичко друго : сайтовете за „фейк“ **пò се четат** от всичко друго), пък води до обратното заключение, т.е. че става въпрос за причастнострадателна глаголна форма. Ако се приложи семантико-функционалният критерий, може да се каже, че е употребена причастнострадателна форма (*са по-четени*),

⁵ Има виждания, според които не става въпрос за възвратнострадателна форма, а за синтактична конструкция (Ив. Куцаров 2007, Чакърва 2013).

като агенсът може да се възстанови (*са по-четени от читателите/хората* и под.). Трансформацията в актив, напр. *Хората по четат от всичко друго сайтовете за „фейк“*, не е успешна, освен ако не се замени *по* с *повече* и не се направят словоредни изменения, напр. *Хората повече от всичко друго четат сайтовете за „фейк“*.

Опитът за прилагане на теста дали е възможно членуване на степенуваната причастна форма, показва, че в сходни примери се употребяват членувани степенувани пасивни причастия, което отвежда към приемането на виждането, че степенуваното МСП е във функция на предикатив (вж. следващия пример).

Темите с полезна информация са по-четените от останалите и по този повод е добре дискусиите в тях да бъдат чисти (<http://forum.all.bg/showflat.php/Cat/0/Number/1461219/an/0/page/72>).

Противоположните заключения, до които водят тестовете, приложени към *по-четени*, важат и за следващия пример, съдържащ степенуваното МСП *по-гледани*.

Напоследък доста проучвания, и то на различни социологически агенции, показаха, че в София нашите новини са по-гледани от тези на Ефир 2... (БНРК, Демокрация, 27.08.1998).

Водени от наличието на разнопосочни резултати от тестовете, се обърнахме към 7 експерти. Изказаните мнения се разминават, като има превес на виждането, че в двата горни примера са употребени степенувани МСП във форма за страдателен залог, просто глаголно сказуемо. Има обаче и категорични виждания, че това са съставни именни сказуеми.

Следващите примери онагледяват употребата в превъзходна степен на МСП от преходни глаголи като съгласувани определения.

Вижте кои са най-купуваните пакетирани стоки в света (<https://profit.bg/klasatsii/mezhdunarodni/nay-kupuvanite-stoki-v-sveta/>).

Интегрираните схеми, наричани още чипове или полупроводници, са най-изнасяните продукти във Филипините, Малайзия, Сингапур, Южна Корея и Хонг Конг (<https://bg.history-hub.com/10-ot-nai-trguvanite-stoki-v-sveta/>).

Проучванията ни показват, че степенувани в превъзходна степен МСП поставят същия въпрос, който възниква при степенуваните в сравнителна степен – дали тези причастия са употребени като предикативи, или като част от причастнострадателната форма в просто глаголно сказуемо (вж. следващите два примера).

Най-харесан от жителите на Бургас бе проектът на арх. Димитър Паскалев (Архитектоника студио) и арх. Калин Диков (Елит студио) (<https://www.mediapool.bg/izbrani-sa-nebostargachite-pobediteli-v-burgas-news118618.html>).

Мондиалът е най-търсен и в световната класация, както и сред новините от глобален мащаб (<https://www.24chasa.bg/novini/article/7197167> © www.24chasa.bg).

Едни от прилаганите тестове говорят в полза на първото решение (възможност за замяна на *съм с оказа се/явява се/стана* и др. под., възможност за членуване), а други (възможност за замяна с възвратнострадателна форма, изразен/възстановим агенс, трансформация в актив) – на второто решение. Отговорите на експертите, до които се допитахме, също са разнопосочни, но има превес на мнението, че става въпрос за композирана страдателна форма.

Степенуваните в сравнителна и в превъзходна степен МСП, за които липсва доминиращо виждане дали функционират в рамките на композирана форма за страдателен залог, или са предикативи в съставното именно сказуемо, изискват по-обстойни проучвания въз основа на по-богата база данни, а и индивидуален подход към всеки пример.

4. Изводи

Първата хипотеза се потвърди – степенувани форми на СДП, АоДП и МСП се срещат като съгласувани определения или като предикативи, когато признакът може да се мисли като застъпен в различна степен, вкл. в метафорични употреби.

Втората хипотеза се потвърди частично, защото трябва да бъде допълнена – освен допускането, че сравнителни и превъзходни степени имат някои синтетични преизказни форми, вкл. тези, съдържащи ИмпДП, трябва да се добави, че степенувани АоДП се срещат, макар и рядко, в композирани индикативни форми (напр. на перфекта). Степенувани МСП, които не са употребени като определения, повдигат въпроса дали това са композирани страдателни форми, или употреби на степенуваното минало страдателно причастие като предикатив.

Приложените тестове дават противоположни резултати, а и мнението на експертите не е еднородно.

Наличието на степенувани глаголи, вкл. степенувани причастия като нелични глаголни форми, поставя въпроса дали степенуването представлява граматикализирано значение на българския глагол. В настоящата работа споделяме виждането на Ст. Буров, че то няма системен характер при глагола, не е обigatorно, стилистично маркирано е и е функционално ограничено (Буров 1987: 60). Р. Ницолова подчертава, че докато членуването на прилагателни и наречия е граматикализирано и става въпрос за „образуване на аналитични форми с фиксиран словоред на частиците, макар и с две ударения“, то „при останалите случаи на употреба на частиците *по* и *най* извън прилагателните и наречията не можем да говорим за граматикализация, тъй като словоредът на двете части е по-свободен и допуска вмъкване на други елементи между тях“. Важно за тази работа е виждането на Р. Ницолова, че в споменатите останали случаи степенуването има „маргинален, а не регулярен характер“ (Ницолова 2008: 129).

Даваме си сметка, че настоящата работа по-скоро повдига множество въпроси, отколкото предоставя решения. Необходимо е да се задълбочи изследването на семантичните основания за степенуването на глагола, вкл. на неличните му форми, чрез значително разширяване на емпиричната база данни.

ЛИТЕРАТУРА

- Александрова 2009:** Александрова, Т. Семантика на минали страдателни причастия от непреходни глаголи. [Aleksandrova, T. Semantika na minali stradatelni prichastiya ot neprehodni glagoli.] // Станков, В. (ред.) *Проблеми на граматичната система на българския език – глагол*. София: Академично издателство „Проф. Марин Дринов“, 2009, 219 – 277.
- Бояджиев, Куцаров, Пенчев 1998:** Бояджиев, Т., Куцаров, Ив., Пенчев, Й. *Съвременен български език*. [Boyadzhiev, T., Kutsarov, Iv., Penchev, Y. Savremenен balgarski ezik.] София: Петър Берон, 1998.
- Буров 1977/2019:** Буров, Ст. Към въпроса за степенуването на имена и глаголи в българския език. [Burov, St. Kam vaprosa za stepenuvaneto na imena i glagoli v balgarskiya ezik.] // *Rocznik Slawistyczny*, т. 38, 1977, кн. 1, 57 – 69. Цитира се по Буров, Ст. *Studia Grammatica Bulgarica*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2019, 378 – 389.

- Буров 1982/2019:** Буров, Ст. Към въпроса за степенуването на прилагателните имена и наречията в съвременния български книжовен език. [Burov, St. Kam vaprosa za stepenuvaneto na prilagatelnite imena i narechiyata v savremenniya balgarski knizhoven ezik.] // *Български език*. XXXII, 1982, № 2, с. 104 – 110. Цитира се по Буров, Ст. *Studiya Grammatica Bulgarica*. Велико Търново: Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“, 2019, 361 – 368.
- Буров 1987:** Буров, Ст. *Степените за сравнение в съвременния български език*. [Burov, St. Stepenite za sravnenie v savremenniya balgarski ezik.] София: Народна просвета, 1987.
- Георгиев 1996:** Георгиев, Ст. *Морфология на българския книжовен език*. [Georgiev, St. Morfologiya na balgarskiya knizhoven ezik.] Велико Търново: Абагар, 1996.
- Гугуланова 2005:** Гугуланова, Ив. *Българските причастия и деепричастия в славянски контекст*. [Gugulanova, Iv. Balgarskite prichastiya i deeprichastiya v slavyanski kontekst.] София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2005.
- Куцаров Ив. 2007:** Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. [Kutsarov, Iv. Teoretichna gramatika na balgarskiya ezik. Morfologiya.] Пловдив: Университетско издателство „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Куцаров К. 2019:** Куцаров, К. *Българските лексемни класове и учението за частите на речта*. (Автореферат на дисертационен труд за присъждане на научната степен „доктор на науките“). [Kutsarov, K. Balgarskite leksemni klasove i uchenieto za chastite na rechta. (Avtoreferat na disertatsionen trud za prisazhdane na nauchnata stепен „doktor na naukite“).] Пловдив, 2019. <<https://procedures.uniplovdiv.bg/docs/procedure/1791/9095666151626570680.pdf>> (31.10.2020 г.)
- Ницолова 2008:** Ницолова, Р. *Българска граматика. Морфология*. [Nitsolova, R. Balgarska gramatika. Morfologiya.] София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2008.
- Рабовянова 2017:** Рабовянова, Т. Миналото страдателно причастие – име предикатив или индикатор за пасив? [Rabovyanova, T. Minaloto stradatelno prichastie – ime predikativ ili indikator za pasiv?] // *Български език*, кн. 2, 2017, 20 – 33.
- Чакърова 2012:** Чакърова, Кр. Към въпроса за аспектуалната характеристика на българските минали причастия. [Chakarova, Kr. Kam vaprosa za aspektualnata harakteristika na balgarskite minali prichastiya.] // *40 години Шуменски университет 1971 – 2011*.

Сборник научни трудове от Националната конференция с международно участие. Шумен: Университетско издателство „Епископ Константин Преславски“, 2012, 200 – 210.

Чакърва 2013: Чакърва, Кр. За статута на конструкциите от типа *съм + минало* страдателно причастие в съвременния български език. [Chakarova, Kr. Za statuta na konstruktsiite ot tipa sam + minalo stradatelno prichastie v savremenniya balgarski ezik.] // *Славистика IV. В чест на XV международен славистичен конгрес в Минск.* Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013, 70 – 84.